

JAARBOEK VOOR
MUNT- EN PENNINGKUNDE

48

1961

KON. NED. GENOOTSCHAP VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE
AMSTERDAM

Commissie van Redactie: Dr. H. Enno van Gelder, Voorburg;
Dr. A. Gorter, Bilthoven; Drs. O. N. Keuzenkamp-Roovers, Groningen;
Dr. A. N. Zadoks-Josephus Jitta, Amsterdam.

Alle correspondentie betreffende redactie en administratie te richten
aan het secretariaat: Zeestraat 71B, 's-Gravenhage.

BOEKBESPREKINGEN

Anglo-Saxon Coins. Studies presented to F. M. Stenton on the occasion of his 80th birthday. Edited by R. H. M. Dolley, London 1961.

Dit boek bestaat uit een serie opstellen van verschillende auteurs die elk, of in combinatie een bepaald onderwerp behandelen teneinde enig licht te laten schijnen over een traditioneel donker genoemde periode. Een periode waarvoor Sir Frank als grootste expert geldt. Komt het bij een boek gewoonlijk op het geheel aan, hier in dit boek zijn het de individuele artikelen die de waarde bepalen, weshalve ik heb gemeend bij de bespreking ervan tot een hoofdstuksgewijze behandeling te moeten overgaan.

Gezien de zeer uiteenlopende aard van de diverse opstellen en het niet altijd even sterk numismatische karakter ervan leek het mij wenselijk noch noodzakelijk alle even diepgaand te analyseren en te bespreken. Zaken die ik van voldoende algemeen belang achtte heb ik iets uitvoeriger besproken, terwijl voor andere hoofdstukken is volstaan met het noemen van de auteur(s) en het geven van een vertaling van de titel. Zeer zeker geldt niet dat het aantal regels in deze bespreking aan een bepaald hoofdstuk gewijd evenredig is met lengte of belang daarvan.

I. J. P. C. Kent: *Van Romeins Brittannië tot Saksisch Engeland.*

Op grond van vondstmateriaal wordt geconcludeerd dat de laatste Romeinse munttypen voor wat betreft het goud en het brons van ca 406 zijn en het zilver van ca 420 en dat de circulatie hiervan in 430 is beëindigd.

De eerste Angelsaksische muntslag wordt voor het goud en het zilver op respectievelijk 675 en ca 685/690 gesteld.

Tevens komt Kent tot de conclusie dat de bronzen barbaarse imitaties van laat Romeinse bronzen, die tot dusverre aan de overgangperiode werden toegeschreven, niet in die periode doch vrijwel gelijktijdig met de prototypen zijn geslagen.

II. P. D. Whitting. *Het Byzantijnse keizerrijk en de muntslag van de Angelsaken.*

III. E. E. Blunt: *De munten van Offa.*

Prettig leesbaar, glashelder, goed gemotiveerd en overtuigend, is dit opstel m.i. het beste van de serie. De geschiedenis van het muntwezen onder Offa (757—796) wordt op overzichtelijke en duidelijke wijze uiteengezet. De diverse typen munten worden in chronologische volgorde geplaatst en waar mogelijk in verband gebracht met continentale emissies van Offa's tijdgenoten, Pippijn de Korte en Karel de Grote.

Niet alleen Offa's munten, doch ook die van de Kentse koningen Heaberht en Ecgeberht (die reeds eerder dan Offa hun pennies sloegen) alsmede die op naam van zijn vrouw en van enkele Aartsbisschoppen van Canterbury, zowel als die van enkele opstandige (?) plaatselijke (zich koning noemende) machthebbers in East Anglia, zijn in het overzicht opgenomen en tot één logisch bij elkaar passend, geheel samengebracht.

Een uitgebreide inventaris van de bekende stukken van de behandelde serie, alsmede 138 fotografische afbeeldingen der besproken munten, maken het geheel tot een oeuvre dat ongetwijfeld als standaardwerk voor dit gebied mag gelden. Ook voor determinatie is het zeer geschikt, mede dank zij de lijst van alle tot dusver bekende muntmeestersnamen in deze serie.

IV. R. H. M. Dolley en K. Skaare: *De munten van Aethelwulf, koning van de West Saksen 839—858.*

Op grond van een type-vergelijkende studie, getoetst aan een aantal, (deels gereconstrueerde) muntvondsten, worden de munten van Aethelwulf chronologisch over 4 groepen verdeeld.

V. R. H. M. Dolley en C. E. Blunt: *Datering van de munten van Aelfred de Grote 871—899.*

Behalve Aelfred's munten worden de „Danelaw” imitaties hiervan besproken, waarbij laatstgenoemde in een aparte serie zijn ondergebracht.

VI. C. S. S. Lyon en B. H. I. H. Stewart: *De Viking munten van Northumbria uit de vondst Cuerdale.*

In dit opstel wordt orde en systeem geschapen in een moeilijke serie Angelsaksische munten. Moeilijk doordat op de munten namen en woorden voorkomen die in de meeste gevallen niets zeggen, zelfs de op deze munten voorkomende koningsnamen kunnen niet steeds zonder meer in verband worden gebracht met uit de geschreven bronnen bekende personen.

Uitgaande van de vondst Cuerdale waarin ruim 3000 munten van de bestudeerde soort voorkwamen, is men door middel van stempelkoppelingen en typenaaneenrijgingen tot een volgorde in de serie munten gekomen

die alleszins verantwoord is. Ook de conclusies aangaande de relatieve ouderdom, gebaseerd op de zgn. „survival rate”, zijn, zeer zeker globaal, alleszins acceptabel. Aangezien deze grootheid „survival rate” tot dusverre bij mijn weten nog niet in een Nederlandse numismatische studie is gebruikt en er in het artikel weinig over wordt uiteen gezet, doch er wel mee wordt gewerkt, moge er hier misschien iets nader over worden uitgeweid. Het is, berekend voor een bepaalde vondst, het quotient van het aantal munten van een bepaald type en het aantal van de (het minst slijtende) voorzijde stempels dat voor deze munten is gebruikt. Dit getal zal minimaal 1 zijn, n.l. 1 munt van een type (en dus ook maar 1 stempel). De maximale waarde van dit getal is het aantal munten dat technisch met 1 voorzijde stempel kon worden geslagen. Om voor een bepaalde vondst deze, maximale, waarde te bereiken is het noodzakelijk dat de munten onmiddellijk na de slag worden verborgen als schat. Dit zal nooit voorkomen, maar wel geldt, dat naarmate het type jonger is, de kans groter is dat er meer munten van één stempel in de vondst zullen voorkomen, en omgekeerd. M.a.w. een hoog quotient (survival rate) wijst op lage ouderdom, en omgekeerd. Het voordeel van deze breuk is dat deze onafhankelijk is van de oplage van het type. Het minimum is n.l. altijd 1 en het maximum wordt uitsluitend door muntslagtechnische factoren bepaald, indien we aannemen dat de stempels altijd volledig werden verbruikt (iets wat men in die tijd heus wel deed) en men uitsluit dat de onverbruikte stempels verloren raken.

Het artikel is zeer interessant, temeer daar 1 type van de behandelde serie (CNVT REX/CVNNETTI) in vrijwel alle collecties middeleeuwse munten (ook continentale) voorkomt, en dan vaak nog uiteindelijk ex-Cuerdale is.

VII. H. R. Loyn: „*Boroughs*” en *Muntateliers van 900—1066*.

VIII. R. H. M. Dolley en D. M. Metcalf: *De Engelse munthervorming onder Eadgar*.

De munten van Eadgar worden streeksgewijs en chronologisch gerangschikt en gedateerd op grond van historische beschouwingen en gegevens en analyses van muntvondsten. De munthervorming onder Eadgar, van waar af voortaan om de 6 jaar een nieuw type penny wordt ingevoerd, wordt door de auteurs, gemotiveerd, op 973 gesteld.

IX. G. van der Meer: *Correcties en commentaar op B. E. Hildebrand's Catalogus van de Angelsaksische munten in het Zweedse Koninklijke Muntkabinet*.

X. D. Whitelock: *Het numismatische belang van een Oud-Engelse versie van de legende van de zeven slapers.*

XI. V. J. Butler: *De metrologie van de laat Angelsaksische pennies: de regeringen van Aethelred II en Cnut.*

In dit artikel worden statistische gegevens verstrekt omtrent de gewichten van de Angelsaksische pennies van ca 973—1035 (niet alleen per vorst, doch ook per type en waar mogelijk nog eens weer onderverdeeld per atelier en/of streek) en conclusies hieruit getrokken.

XII. R. H. M. Dolley en F. Elmore Jones: *Een nieuwe suggestie aangaande de „martlets” in het wapen van St. Edward.*

XIII. J. S. Martin: *Enkele opmerkingen over 18e eeuwse numismatische handschriften en numismaten.*

XIV. R. H. M. Dolley en J. Ingold: *Ierse muntvondsten uit de Viking periode en hun belang voor Angelsaksische studies.*

Uit de gegeven geographische verspreiding van de vondsten blijkt dat iets meer dan de helft ervan afkomstig is uit een 20 mijl brede strook langs de kust. Op grond hiervan komen de auteurs tot de uitspraak dat de Ierse bevolking zelf in die tijd geen geld gebruikte, en dat in die periode geldgebruik een uitheems verschijnsel was. Ik acht mij niet bevoegd over deze uitspraak een eindoordeel uit te spreken, doch zij zou voor mij aannemelijker worden indien de volgende vragen mede in studie waren genomen:

1. Hoe was in de tijd van de verberging der vondsten, de bevolkings-spreiding in Ierland? M.a.w. was de kans om in die tijd geld onder de mensen te vinden per km² kuststrook even groot als per km² binnenland?

2. Hoe verhielden zich de kansen tot het doen van de vondsten in die kuststrook tot die voor het binnenland?

XV. P. Grierson: *„Sterling”.*

In dit hoofdstuk geeft de geleerde Britse numismaat een gedegen analyse van de tot dusverre gegeven verklaringen van de betekenis en de oorsprong van het woord „Sterling”. Hierbij rekent hij, op afdoende wijze, af met alle bestaande theorieën, om daarna met een scherp eigen betoog te komen, dat geheel nieuw is qua methode van aanpak, n.l. uitgaand van de munten en hun eigenschappen in de tijd waarin dit woord ontstond. (ca. 1078).

Prof. Grierson komt daarbij tot de conclusie dat het woord is afgeleid van het Middel-Engelse woord „Ster” (= sterk, zwaar, stoer) en dat dit slaat op het hoge en standvastige gewicht van de pennies zoals deze door de Normandische vorsten zijn ingevoerd. M.a.w. de naam is, verrassenderwijs, ontleend aan een zaak die evenals de indeling 1 pond = 20 schellingen = 20×12 pennies niet zo 100 % Engels is als vaak wordt gemeend.

A. T. PUISTER

Trudy Gosudarstvennogo Ermitagia. IV, 2 Numismatika, Leningrad 1961. (Handelingen van de Staats Ermitage, Deel IV, 2, Numismatiek).

Het thans verschenen deel van de Ermitage Handelingen, Afdeling Numismatiek, is een voortzetting van de *Trudy Otdela Numismatiki Gosudarstvennogo Ermitagia* waarvan het eerste deel voor het begin van het jaar 1941 ter publikatie was voorbereid. De uitgave zag echter pas na het einde van de Tweede Wereldoorlog het licht, in rouwrand de namen van de meeste medewerkers bevattende.

In de loop van de laatste jaren werd aan de Ermitage onder leiding van enige vertegenwoordigers van de oude generatie een aantal jonge specialisten opgeleid in de numismatiek. Vele van de thans aangeboden publikaties zijn van hun hand. De verschillend gerichte wetenschappelijke belangstelling van vaklieden en die van de overige lezers overwegende, werd afgezien van een eenvoudig gerubriceerde opsomming van de gedurende de verslagperiode verzamelde artikelen. Besloten werd ieder nieuw deel van de Handelingen te wijden aan een speciaal gebied van de numismatische problematiek. Zo bevat het thans verschenen deel artikelen die de problematiek en de geschiedenis van het gehele Russische muntwezen behandelen.

Het werk is opgedragen aan de nagedachtenis van een drietal vooraanstaande Russische numismaten wier 100ste, resp. 75ste geboortedagen in de verslagperiode vielen, te weten: Professor A. K. Markow (1858—1920) voormalig Chef van de Afdeling Numismatiek van de Ermitage, onder wiens auspiciën in 1906 de grote Doublettenveiling bij Schulman te Amsterdam heeft plaats gevonden¹ (zijn dochter A. A. Markowa, behandelt in het onderhavige werk de voor ons land zo belangwekkende dukatenvondst van Mohilev); A. A. Ilyin (1858—1942) eveneens Chef van de Numismatische Afdeling van de Ermitage en corresponderend lid

van de Russische Akademie van Wetenschappen en Professor R. R. Vasmer (1888—1938), in leven Conservator van de Oosterse munten in de Ermitage.

Reeds nu wordt aangekondigd dat het volgende deel zal zijn gewijd aan de numismatiek en de geschiedenis van het muntwezen in de Oudheid, de Orient en van West-Europa. Gelet op de grote rol die het Nederlandse geld in Rusland gespeeld heeft, mogen wij met belangstelling uitzien naar deze volgende uitgave.

Aangezien het thans besproken werk in het Engels gestelde samenvattingen van de artikelen bevat, hetgeen het werk voor vrijwel iedere belangstellende toegankelijk maakt, mogen wij ons ontslagen achten van de taak alle bijdragen uitvoerig te refereren. Wij zullen volstaan met de vermelding van de titels met de namen van de auteurs. Een uitzondering moet echter gemaakt worden voor de bijdrage van Mejuffrouw A. A. Markowa, die zoals gezegd de grote dukatenvondst van Mohilev bespreekt. In deze vondst van 466 dukaten bleken niet minder dan 371 Nederlandse dukaten voor te komen, hetgeen uiteraard een uitvoerige behandeling in dit Jaarboek wettigt en zelfs noodzakelijk maakt.

In volgorde van plaatsing volgt nu eerst de inhoud.

I. Sokolova, Byzantijnse munten van de Vella-schat.

U. M. Potin, De Degtiany-vondst van het midden der 11e eeuw.

A. A. Bykow, De Oosterse munten uit de Degtiany-vondst.

T. Minasian, De vondst van kwartniks van de vroeg-15e eeuw.

M. P. Sotnikowa, Inscripties op zilverbaren in Groot-Novgorod in de XIII-XVe eeuw.

I. G. Spassky, Gouden militaire beloningen in Rusland vóór Peter I.

L. Piskunova, Beloning met medailles voor de Zeeslag bij Gangut (Hangö) 27 juli 1714.

Stuk voor stuk bewijzen de artikelen dat de auteurs hun onderwerp beheersen en dat zij met veel toewijding hun arbeid verricht hebben. Op vele vraagpunten werpen hun beschouwingen nieuw licht. Het is echter jammer dat men moet constateren dat de nieuwere literatuur voor hen nauwelijks toegankelijk is. Dit is stellig niet te wijten aan de auteurs, het is zeker dat zij een ruimere toevloed van publikaties van deze zijde van IJzeren Gordijn op prijs zouden stellen. Toen er niet lang geleden een aanleiding was om de Ermitage het boek van Van Gelder en Hoc te zenden, nam de man die er mee zal gaan werken het „aan alsof het van glas was en drukte het lange tijd aan zijn hart”, zoals wij lezen in de brief waarin de ontvangst van het boek bevestigd werd.

Thans volgt het referaat van de bijdrage van A. A. Markowa over de Dukatenvondst van de XVI-XVIIe eeuw.

Tussen de nagelaten papieren van A. A. Ilyin werd een krantenknipsel, gedateerd „1936”, gevonden hetgeen de identificatie vergemakkelijkte van een hoeveelheid gouden munten, in 1940 door het Ministerie van Financiën van de Sovjet Unie naar de Ermitage gezonden als een in Mohilev tijdens het aanleggen van de waterleiding gevonden schat. De samenstelling van de schat, het aantal munten, sporen van aarde op de stukken en enige andere kenmerken veroorloofden de conclusie dat de schat inderdaad de in het krantenknipsel genoemde vondst moest zijn; zij bestond hoofdzakelijk uit Nederlandse dukaten. Het totale aantal munten is 466, waaronder 303 van de Verenigde Provinciën, gedateerd van 1587—1717, en 67 dukaten van de Nederlandse steden; verder een Brabantse dubbele dukaat van Albert en Elisabeth; 2 dukaten van Denemarken; 7 van Dantzig en Thorn; 28 van verschillende Duitse vorsten en steden; 38 uit de Oostenrijkse landen; 1 Zwitserse en 19 Italiaanse, hoofdzakelijk uit Venetië.

Mejuffrouw Markowa koestert terecht enige twijfel of een 6-tal munten wel tot de schat kan worden gerekend; zij kunnen ofwel te vroeg (zecchino van G. Mocenigo) of wel te laat (zecchini van P. Renier en L. Manin (3) en de Zeeuwse dukaat 1717) zijn. Wat dit laatste stuk betreft menen wij op grond van de afbeelding, dat dit een Italiaanse nabootsing moet zijn.

Volgens Markowa is de vroegste munt de dukaat van Zevenburgen van 1539. Zoals verderop blijken zal, behoeft dit niet noodzakelijkerwijze het geval te zijn. De jongste munt is afgezien van de twijfelachtige stukken, een Hongaarse van 1692.

Vergelijking van de schat met die van het Kiev-Pechyorsky Klooster 1898², die niet minder dan 6000 munten bevatte, onthult een karakteristiek kenmerk van de Russische vondsten van de XVIIe eeuw, n.l. het overheersen in beide vondsten van Nederlandse dukaten, die in het Rusland van die dagen, de meest voorkomende gouden munten waren. Aanteekeningen over vondsten van afzonderlijke gouden munten en schatten daarvan in Witrusland en de Oekraïne zijn herhaaldelijk in de literatuur verschenen. Dank zij de vriendelijke attentie van Dr. H. J. van der Wiel, die zijn gegevens over de in 1935 te Kosice in Tsjecho-Slowakije gedane vondst³ van 2920 goudstukken, waaronder 1004 Nederlandse dukaten, ter beschikking stelde, kan hier op een overeenkomst met het voorkomen van Nederlandse stukken in de Mohilev vondst gewezen worden. Holland, Zeeland, Utrecht, Kampen en Zwolle blijken in nagenoeg analoge percentages in beide vondsten voor te komen! Ook naar de jaartallen gerangschikt blijken de curven daarvan vrijwel parallel te lopen.

Nu volgt de lijst van de Mohilev dukaten (de nummering is die van het artikel). Van de Nederlandse stukken zijn de jaartallen met het kaart-systeem van de firma Schulman en de gegevens van het Koninklijk Penningkabinet vergeleken. De aanduidingen van de zeldzaamheid zijn van ons⁴, zij werden aan de genoemde bronnen ontleend. Aangezien de vondst in zijn geheel in de Ermitage zal blijven, zodat geen doubletten zullen worden afgestoten, zal van de vondst geen invloed op de zeldzaamheid of schaarste van de zich in particuliere verzamelingen bevindende stukken uitgaan.

- 1— 88 Gelderland 1596, 1598, 1599, 1606, 1608 (2), 1609, 1618 R, 1635 S, 1637 S, 1637 (?), 1638 (3) S, 1643, 1644 R, 1645 R, 1646 (8), 1648 (19), 1649 (33), 1650 (7), 1651 (3) en 1652.
- 89—105 Holland 1595, 1622 R, 1631 R, 1633 RRR (onbekend), 1634 R, 1637 R, 1642 R en 1649 (10).
- 106—114 Zeeland 1593, 1596, 1599 R, 1631, 1632 R; dubbele dukaten, 1649 (3) R, 1659 R.
- 115 Nabootsing van een Zeeuwse dukaat 1717.
- 116—124 Friesland 1589, 1598 S, 1605 S, 1609 (2), 1630 RRR (onbekend), 1634 RRR (onbekend), 1639 RRR (onbekend) en 1645 S.
- 125—160 Westfriesland 1590, 1595 (4), 1596, 1598, 1622 RR, 1634 R (2), 1638 R, 1641 S, 1642 (4), 1644 R, 1645 R (3), 1648 (2), 1649 (9), 1650 S (2), 1651 S (2) en 1652 S.
- 161—296 Utrecht 1587, 1592 R, 1595 R (2), 1596, 1597 (3), 1598, 1606 RR, 1610, 1612 R, 1614 R (2), 1630 (4), 1634 S, 1638 R (2), 1642 R, 1643 RR (2), 1644 RR, 1645 R(2), 1646 S (5), 1647 (16), 1648 (31), 1649 (45), 1650 S (8) en 1651 S (2).
- 297—302 Overijssel 1616 (2), 1631 S, 1635 RR en 1637 S (2).
- 303 Naam provincie onduidelijk, Dukaat 1648.
- 304—342 Zwolle dukaat zonder jaartal, met titel Rudolf II (1576—1612) 1 exempl.; met beeldenaar van Ferdinand I en Isabella 3 exempl.; 1630 S (3), 1631 S (2), 1636, 1638 S, 1641 S, 1642 S (2), 1644 S (3), 1646 (9), 1648 S (2), 1649 (9) en 1650? (2).

- 343—368 Kampen, 2 dukaten met beeldenaar van Ferdinand en Isabella; 1646 (3), 1648 (3), 1649 (13), 1651 R en 1652 R.
- 369—370 Deventer 1634 S en 1635 RR.
- 371 Zuidelijke Nederlanden, Albert en Elisabeth (1598—1621) dubbele dukaat zonder jaartal.
- 372—373 Denemarken, Christiaan IV 1646 en Frederik II 1649.
- 374—378 Danzig 1596, 1629 (2), 1644 en 1646.
- 379—380 Thorn (Polen) 1635 (2).
- 381—382 Breslau 1554 en 1558.
- 383 Saksen-Altenburg, Johann Philip en Friedrich Wilhelm 1638.
- 384 Keur-Saksen, Johann Georg, dubbele dukaat 1639.
- 385 Stralsund 1644.
- 386 Brunswijk (stad) 1650.
- 387 Rostock 1636.
- 388—390 Lübeck 1613 (dit jaartal is nimmer te voren gezien, het moet dus RRR zijn), 1648 en 1652.
- 391 Hamburg 1642.
- 392—394 Neurenberg 1636, 1637 en 1643.
- 395—398 Frankfort 1634, 1639 (2) en 1642.
- 399 Keulen (stad) 1636.
- 400 Ulm 1637.
- 401—403 Mainz, aartsbisschop Anselm Kasimir 1641 en Johann Philip 1648 (2).
- 404—407 Salzburg, aartsbisschop Michael 1555, 1556 en 1559; dubbele dukaat Wolfgang Theodor 1593.
- 408 Opper-Oostenrijk (Linz), Ferdinand I, 1546.
- 409—411 Neder-Oostenrijk (Wenen), Ferdinand I, 1554, Maximiliaan II 1576 en Rudolf II 1595.
- 412 Tirol (Hall), dukaat zonder jaartal, Leopold (1619—1632).
- 413—419 Bohemen (Praag), Rudolf II, 1580, 1584, 1586 (2) 1587 en 1592; Ferdinand II 1637.
- 420—425 Karinthië (Klagenfurth), Karel 1579, 1583 (2), 1584, 1590 en 1591.
- 426—438 Hongarije (Kremnitz), zonder jaartal, Matthias (1458—1490); Maximiliaan II 1566 en 1576; Rudolf II 1583, 1584, 1586, 1588, 1594 en 1606; Ferdinand II 1635 en 1637, Leopold I 1684 en 1692(?).
- Markowa geeft voor Matthias deze jaartallen aan. Kennelijk moet hier een onnauwkeurigheid zijn ingeslopen, immers Mat-

thias regeerde van 1612—1619. Wordt Matthias I Corvinus bedoeld, die inderdaad van 1458—1490 koning van Hongarije was, dan klopt Markowa's opgave van de oudste munt uit de vondst, te weten de Zevenburgse dukaat 1539 niet. Te voren werd reeds door ons gezegd, dat dit ook niet noodzakelijkerwijs juist behoeft te zijn. Het is namelijk niet volstrekt zeker dat de oudere munten uit de vondst latere toevoegingen zouden zijn. In schier iedere vondst komt wel een enkel zeer oud stuk voor en het is bekend dat dukaten van Matthias Corvinus nog in de 17e eeuw veelvuldig circuleerden. Wellicht ware het dan ook juister indien wij het zo formuleerden dat de vondst opent met 2 15e eeuwse munten, waarvan echter betwijfeld wordt of zij wel tot de schat behoren; dan volgt de dukaat 1539 (nr. 439). Overigens is wel een Kremnitz dukaat zonder jaartal bekend, die echter pas na 1600 geslagen kan zijn.

- 439—446 Zevenburgen, Johann I 1539, Johann II Sigismund 1562 en 1570, Sigismund Batory 1593 en 1597, Stephan Botzkay (1604—1606) 2 ex. zonder jaartal, Georg Rakotzy 1631.
- 447 Stad Chur 1634.
- 448—449 Modena, Cesare d'Este (1598—1628), 2 ex.
- 450—451 Savoye, Carlo Emanuele I 1602 (2).
- 452—466 Venetië, zecchini zonder jaartal, Giovanni Mocenigo (1478—1485), Pietro Loredano (1567—1570), Alvise Mocenigo I (1570—1577), 2 ex., Nicolò da Ponte (1578—1585) 2 ex., Giovanni Cornaro (1625—1629) 4 ex., Francesco Erizzo (1631—1646), Paolo Renier (1779—1789), 3 ex. en Ludovico Manin (1789—1797).

M. J. VAN DER VOORT

¹ *Cat. J. Schulman* 30 okt. 1906 (Doubles de l'Ermitage Impérial à St Petersburg): 639 gouden munten (hoofdzakelijk Nederlandse dukaten) en 775 zilveren munten.

² Gepubliceerd door A. K. Markow in 1899.

³ E. Nohejlová-Prátová, *Trésor de Kosice*, Praha 1948.

⁴ S = schaars, R = zeldzaam, RR = zeer zeldzaam, RRR = uiterst zeldzaam. Hoewel sommige jaartallen in verscheidene exemplaren in de vondst voorkomen, worden deze voor zover zij nimmer eerder werden gezien en in niet meer dan 8 ex. voorkomen, als schaars gekwalificeerd.